

УДК: 378: 373. 2. 011. 3 – 051

О.І. СТЕПАНОВА

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ**

Резюме. Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетенції студентів – майбутніх вихователів ДНЗ. Описано погляди щодо формування комунікативної компетенції в сучасній лінгводидактиці. Висвітлено сутність понять «компетентність», «комунікативна компетентність», «компетенція». Окреслені змістові модулі та названі можливі форми роботи зі студентами з дисципліни «Культура мовлення та виразне читання» в рамках кожного модуля. Проаналізовано такі складові компетенції, як сукупність лінгвістичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних й лексичних особливостей, що визначають правила вербальної та невербальної взаємодії й соціолінгвістичної доцільності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, змістові модулі.

У сучасний період розвитку вищої освіти особливу актуальність набуває формування принципово іншого спеціаліста, базовими характеристиками якого є властивість до свідомого особистісного розвитку, спрямованість на подолання соціальних і професійних стереотипів, посилення професійної відповідальності, лідерських якостей тощо. Цей процес пов'язується з формуванням освітніх моделей і технологій, орієнтованих на актуалізацію потенційних особистісних якостей і властивостей тих, хто навчається, на включення в процес освіти психолого-педагогічних і духовно-моральних аспектів. У зв'язку з цим актуалізується значення таких соціально і культурно значущих дисциплін, як культура мовлення, риторика, психологія, педагогіка, історія тощо. Усі ці дисципліни викладаються для студентів першого курсу зі спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» і розкривають унікальність і самобутність культури країни, національного характеру, розвивають особистісні якості, без яких неможлива успішна соціалізація молодих людей у сучасному суспільстві та їхній професійний розвиток. Сучасний педагог-вихователь дитячого дошкільного закладу – це не просто випускник вишу, це – передусім, людина високої культури, повноцінний громадянин свого суспільства. Саме тому соціальний заказ у запиті на майбутніх вихователів ДНЗ, які володіють не тільки професійними знаннями й уміннями, але і високим рівнем загальної та комунікативної культури.

Формування нової моделі підготовки спеціалістів містить не тільки перелік кваліфікаційних вимог, що висуваються до випускників, але й їхніх комунікативних можливостей. У цьому зв'язку важливим аспектом прикладного характеру освітнього процесу вишу є формування комунікативної компетентності, яка, будучи обов'язковою частиною комунікативної культури, стає професійно значущою характеристикою особистості.

Проблема формування комунікативної компетенції є актуальною в сучасній лінгводидактиці, хоча це поняття більшістю вчених трактується по-різному. Вивчення наукової літератури доводить, що склад комунікативної компетенції та компетентності мають неоднакові тлумачення. Так, І.О. Зимня диференціює ці поняття, стверджуючи, що терміни «компетенція» і «компетентність» не однозначні [1, 35].

А. Хуторської, розрізняючи поняття «компетенція» і «компетентність», пропонує такі визначення: «компетенція містить сукупність взаємопов'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відносно певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них; компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї і предмета діяльності, а також поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обгрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній». Отже, ми можемо констатувати, що компетентність, на думку науковця, є результатом набуття компетенцій [4, 12].

Аналіз української наукової літератури (І. Акуленко, Н. Бібік, Л. Буркова, Н. Глузман, Л. Коваль, А. Кузьмінський, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Петухова, О. Помегун, О. Савченко, С. Скворцова, Є. Смірнова-Трибульська, Н. Тарасенкова, О. Тімець та ін.) свідчить, що українські вчені схильні диференціювати поняття компетенції та компетентності. На підтвердження цього наведемо визначення цих категорій за дослідницею О. Овчарук: «компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії. Компетенція – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень та ін. у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія» [3, 5-14].

А. Пасічник вважає, що комунікативна компетентність є інтегративним особистісним ресурсом, що забезпечує успішність комунікативної діяльності, тоді як комунікативна компетенція – це репрезентована область успішної комунікативної діяльності на основі засвоєних засобів мовленнєвого спілкування, що підкріплюються мовними навиками і мовленнєвими уміннями [2, 53].

На погляд учених (А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, І. Луценко, А. Пасічник, Л. Калмикова та ін.), культура мовленнєвого спілкування потребує певного рівня мовної та мовленнєвої освіченості, тобто певного рівня компетентності.

Комунікативна культура майбутнього педагога, що ґрунтується на мовленнєвій культурі, визначає потенціал всієї системи освіти, міру її впливу на розвиток особистості. Зміст професійної діяльності педагога ставить до нього специфічні вимоги, які спонукають його розвивати певні особистісні якості як професійно значущі, необхідні й обов'язкові. У наш час проблема оволодіння вільним, по-справжньому культурним словом

є особливо актуальною і важливою для тих, хто користується словом як основним інструментом своєї професії, в першу чергу, для педагогів, чие мовлення не тільки головна зброя професійної діяльності, але і зразок, який засвоюється свідомо та несвідомо в тому чи іншому ступені вихованцями, а значить, активно поширюється. Все це робить актуальною проблему формування комунікативно-мовленнєвої компетенції майбутніх вихователів ДНЗ у професійній підготовці вишу.

Потреба формування комунікативної компетенції студентів спеціальності «Дошкільна освіта» недостатньо досліджена. Введення в навчальні плани зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта» дисципліни «Культура мовлення та виразне читання» з метою формування, передусім, мовної та комунікативної компетенції зумовлено сучасними вимогами підготовки студентів.

Мета нашої розвідки – висвітлити актуальні проблеми формування комунікативної компетенції майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

У дослідженні під комунікативною компетентністю студентів – майбутніх вихователів розуміється сукупність лінгвістичної, фонетичної, морфологічної, синтаксичної й лексичної компетенцій, які визначають правила вербальної та невербальної взаємодії й соціолінгвістичної доцільності. Від рівня сформованості комунікативної професійної компетенції залежить уміння ефективно вирішувати професійні завдання. Для працівників дитячих навчальних закладів комунікативна компетентність є основою побудови ефективних виробничих відносин на різних рівнях (спілкування з вихованцями, колегами, батьками тощо).

Найважливішими складовими комунікативної компетенції майбутніх педагогів-вихователів є володіння такими якостями мовлення і мовленнєвої поведінки, як правильність, точність, ясність, виразність, багатство мови; ефективне і доцільне використання жанрового різноманіття мовлення; засвоєння логічних і мовних засобів переконливої аргументації; знання законів педагогічної риторики і спілкування в різних мовленнєвих ситуаціях; уміння слухати як вихованців, так й інших співрозмовників уважно, тактично; окреслення стратегії мовленнєвої поведінки. Реалізація комунікативної компетенції майбутнього вихователя тісно пов'язана з його особистісними якостями і психологічними особливостями.

Навчання студентів – майбутніх спеціалістів дошкільної освіти неможливе без включення в загальну «сітку» компетенцій, пов'язаних з філологічним і психологічним знанням, – знання риторики, української мови, культури мовлення, психології особистості та ін. Інтегрованою дисципліною, що пов'язує воедино необхідні майбутньому професіоналу компетенції – «філологічні» та «психологічні», є «Культура мовлення та виразне читання», яка орієнтується на практичну діяльність спеціаліста і містить гуманітарні, культурологічні складові. Зміст компетенцій орієнтовано на діяльність в професійній сфері, тому вони можуть варіюватися залежно від ситуації.

Змістова частина структури компетенції комплектується з урахуванням дидактичних корегувань – вона не створюється за спрощеною схемою за обсягом знань, проте орієнтована на вирішення так званих проблемних ситуацій, що подібні ситуаціям професійного спілкування. Компетенції дисципліни «Культура мовлення та виразне читання» включають в себе три змістових модуля: пізнавальний, операційний, інтегрований.

Пізнавальний модуль. У рамках цього модуля студент націлений на сприйняття інформації, вербальної та писемної текстової, яку отримує в аудиторії та за її межами при самостійній роботі. Серед форм звітності студента письмові та усні відповіді (розгорнуті і короткі, за тематичними модулями і за всім курсом), класичні контрольні роботи, тестові завдання. Задача педагога – надати необхідну інформацію, навчити орієнтуватися в ній і відтворювати в максимально повному обсязі. Студент повинен знати про джерела інформації з дисципліни «Культура мовлення та виразне читання», визначати її категорії та поняття, уміти структурувати інформацію, аналізувати вивчені тексти, у нього повинні бути сформовані навички із збереження значного обсягу інформації та її відтворення.

Основна мета модуля – допомогти студентам достатньо об'єктивно оцінити власний рівень підготовки, поновити в пам'яті розділи курсу українська мова, а також закріпити навички й уміння в галузі практичної стилістики. На заняттях розглядаються і такі питання, які розширюють лінгвістичну освіту і збагачують мову особистості: поняття про культуру мовлення, літературну мову та її ознаки, стилістичне використання в мовленні синонімів, антонімів, багатозначних слів і омонімів, особливості вживання фразеологізмів, норми української мови (лексичні, граматичні, акцентологічні, стилістичні та ін.).

Операційний модуль. Завдання цього модуля – формувати і розвивати способи діяльності. Крім загальнокомунікативних умінь, у процесі вивчення дисципліни важливе місце посідає оволодіння стилями української літературної мови, вияв стилістичних ресурсів мови, тобто функціональних можливостей використання різнорівневих одиниць у текстах різної функціональної спрямованості, визначення важливих стиліеутворювальних категорій. З тим пов'язана і робота по оволодінню основними жанрами писемного та усного мовлення, що є важливою в професійній мовленнєвій діяльності. Практична діяльність репрезентує, що найбільш необхідними для студентів є, передусім, уміння і навички створення різноманітних текстів (як усних, так і писемних).

При вивченні другого модуля дисципліни приділяється певна увага таким темам, як основні функціональні стилі української літературної мови (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, конфесійний, художній, розмовний),

Основна мета модуля – формування комунікативних якостей особистості сучасного спеціаліста з використанням знань про основні функціональні різновиди літературної мови.

Третій модуль дисципліни – інтегрований. За останні роки спостерігається зростання інтересу до риторики як науки. Цей процес закономірний. Оволодіння законами ораторського мистецтва сьогодні

необхідно спеціалісту будь-якого профілю. Саме ораторське мистецтво надає можливість майстерно використовувати слово як знаряддя думки і переконання. Уміння переконувати – умова успіху. Красномовство – це дар, який дозволяє нам оволодівати розумом і серцем співрозмовника. Переконавши співрозмовника, ми робимо його союзником.

Основна мета вивчення цього модуля – виховання особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності.

Поняття комунікативної компетенції включає оволодіння необхідним набором лінгвістичних і мовленнєвих знань, формування умінь у галузі практичного використання мови в процесі спілкування. Крім того, необхідно враховувати ще один, важливий аспект комунікативної компетенції – формування активної позиції молодого людини, розвиток свідомого відношення до власного мовлення в професійній і соціокультурній сферах.

Комунікативна компетенція – необхідна частина загальнокультурної компетенції, яка передбачає підвищення гуманітарної культури особистості, формування в неї високих творчих, світоглядних і поведінкових якостей, необхідних для включення її в різноманітні види діяльності. Комунікативна компетенція – це, передусім, знання студентами етичних, моральних норм, правил поведінки і мовленнєвого етикету, соціокультурних норм і стереотипів мовленнєвого спілкування.

Таким чином, при вивченні дисципліни «Культура мовлення та виразне читання» майбутніми працівниками дошкільних закладів освіти необхідно зробити акцент на розвиток комунікативних і аналітичних властивостей студентів, що дозволить мотивовано використовувати мовні засоби, оптимальні для досягнення комунікативних завдань у прогнозованих ситуаціях, пов'язаних з їхньою майбутньою професійною діяльністю.

Отже, сучасний підхід до визначення «професіонала» визначається не тільки володінням спеціальними знаннями, але й освоєнням навиками комунікації. Це окреслює завдання вищої освіти – формування комунікативної компетенції студентів, майбутніх спеціалістів.

Подальшого вивчення вимагає аналіз результативності діяльності педагога і студента в межах дисципліни «Культура мовлення та виразне читання», який спрямований на оптимізацію знань у майбутній професійній діяльності. Передусім, така діяльність повинна виходити «за рамки» аудиторії і бути максимально ефективною як в сучасному суспільстві, так і в закладах освіти, що потребує окремого ґрунтовного дослідження.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-44.
2. Пасічник А.В. Мовленнєві заняття в системі сучасної дошкільної освіти / А.В. Пасічник // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 2. – С. 53-58.
3. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун; під заг. ред. О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – С.16-25.
4. Хуторской А. В. Компетентностный подход в обучении: научно-методическое пособие / А.В. Хуторской. – М.: Изд-во «Эйдос»; Изд-во Института образования человека, 2013. – 73 с.

О.И. СТЕПАНОВА. ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

Резюме. Статья посвящена проблеме формирования коммуникативной компетенции студентов – будущих воспитателей ДУЗ. Представляются взгляды на формирование коммуникативной компетенции в современной лингводидактике. Раскрывается сущность понятий «компетентность», «компетенция». Освещаются содержательные модули и названы возможные формы работы со студентами по дисциплине «Культура речи та виразительное чтение» в рамках каждого модуля. Анализируются такие составляющие компетенции, как лингвистические, фонетические, морфологические, синтаксические и лексические особенности, которые определяют правила вербального и невербального взаимодействия и социолингвистической необходимости.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетентность, содержательные модули.

O.I. STEPANOVA. FORMING OF SPEECH CULTURE OF FUTURE EDUCATORS CCA IN TERMS OF IMPLEMENTATION OF COMPETENCE APPROACH

The summary. The article deals with the problem of formation of communicative competence of students-future educators CCA. Describes the views on the formation of communicative competence in modern lingvodidactics. Describes the essence of the concepts of «competence», «communicative competence», «competence». Presents the contents of the modules and named forms of work with students with a «culture of speech and expressive reading» within each module. Analyzed the following components of competence as a set of linguistic, phonetic, morphological, syntactic and lexical features that define the rules of verbal and non-verbal interaction and sociolinguistic of expediency.

Key words: competence approach, competence, content modules.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Л.Р. Пелех.
Одержано редакцією 28.02.2017 р.